GRÜNERLØKKENS PERLE
ELLER
EN ENKELT BLANDT KRISTIANIA KOMMUNES ÆSTETISKE MISGJERNINGER

Et av de mest formfulde haveanlæg i omegnen av det gamle Kristiania — fuldt paa høide med dem paa Ullevaal og Frogner, Sommerro og Bogstad, Mangelsgaarden og Munkedammen, Linderud og Ljan, men langt mindre kjendt — var haven paa *Nedre Foss*, «Kongens Mølle», ved Akerselven. Det maa ha været et av de mest typiske utslag av barok anlægskunst paa norsk grund.

Hovedgaarden med det privilegerte møllebruk tilhørte 1672—1758 slegten Grüner, som formodentlig har anlagt haven. J. N. Wilse har skildret den. Han saa den 1782, da den tilhørte overhofretsassessor P. V. Krefting, som forskjønnet den meget. Den laa paa en række aksiale terrasser i et meget kuperet terræng og faldt dengang i tre forskjellige avdelinger, hvorav en plan fra 1778 endnu kun viser de to. «Man gaaer — skriver Wilse — op fra Broen [= «Grünerbroen»] langs plantede Træer til Gaarden, hvis Huse, skjønt af Træe, ere af to Etager og af architektonisk Anseelse, derigiennem gaar man ud i Haven, hvis Længde paa 144 Alen, er formedelst Terrasser, deelt i tre Partier, meest altsammen Blomster-Parterrer.» Planen viser dette arkitektonisk sammenhængende terrassesystem stigende opover fra bygningsgruppen, som ligger paa laveste nivaa. Terrassene bærer dels sirlige, geometrisk indrammede blomsterkvarterer, dels — ifølge Wilse — «*Boulingrins*», d. e. forsænkede græsplæner omgit av lave volder og hækker. Fra laveste ter-

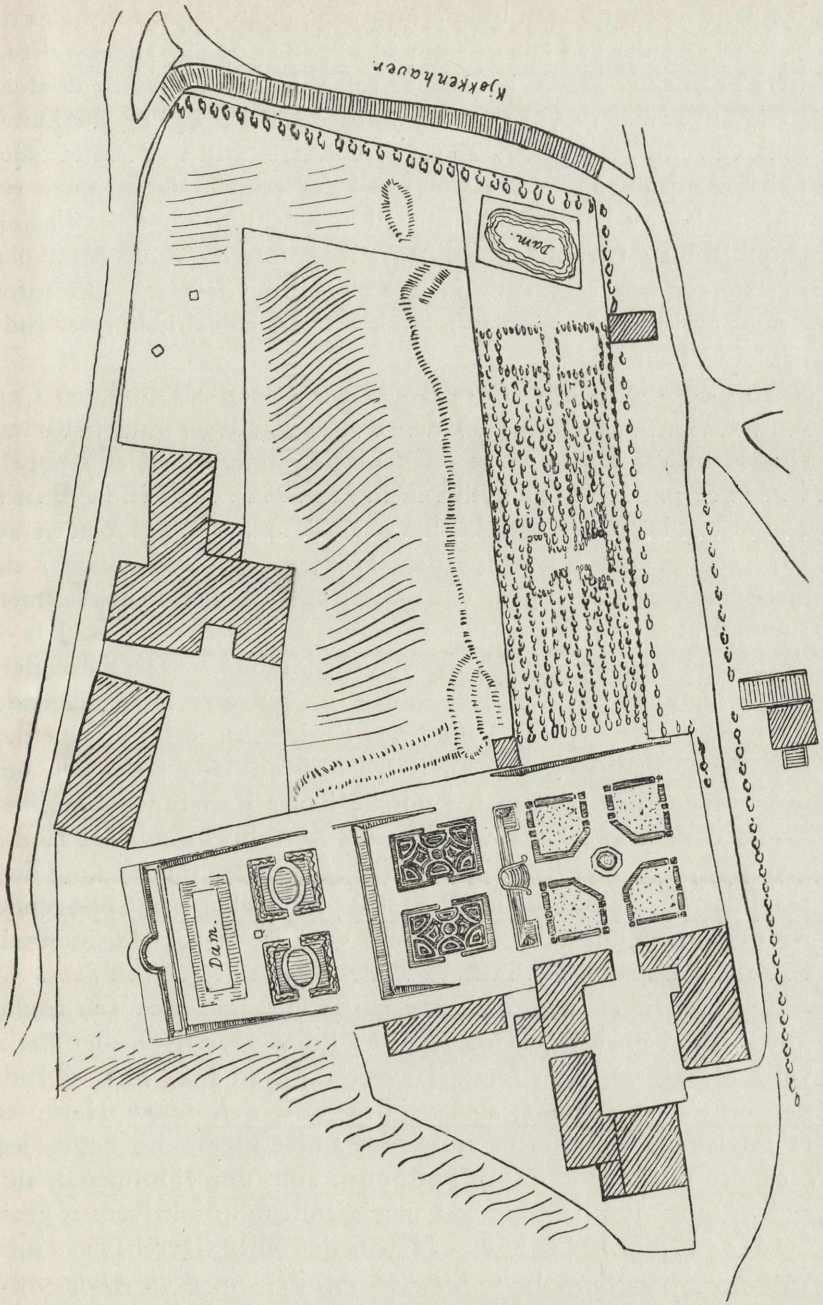

Plan av haven ved Nedre Foss, «Kongens mølle» 1778. (Av kart i N. geogr. Opm.) (De skrafferte partier er husgrupper.)

rasse til næste fører en bred central rampetrap, ellers forbindes de paa begge sider ved lange sammenhængende og skraanende alléer, hvis perspektiver paa øverste terrasse hvert avsluttes av store dekorative malerier, som ved høie dobbeltdører er beskyttet mot veir og vind. Det ene av dem fremstiller Perseus, som befrir Andromeda. Man kan vanskelig tænke sig et mere typisk utslag av barokkens trang til perspektivisk-optisk illusion end disse av trærækker begrænsede *points de vue*. Midt paa øverste terrasse sees «en liden Park eller Cisterne». Ovenfor denne avsluttes terrassenes midtakse av en halvcirkelformet indskjæring i terrænget.

«I en endnu lidt større Høide gaaer man ud til Siden i en omtrent saa stor Have som den første, der mod Enden har en stor Dam, og i Midten et ottekantet Lysthuus med et Kuppeltag, bygt paa Pæle, til hvilket man gaaer ud paa en Hidse-Broe.» Denne anden høitliggende have er ikke avsat paa planen av 1778. Eftersom Wilse saa den 1782, er den vel anlagt i de mellemliggende aar. Den var mest frugt- og kjøkkenhave, men rummet altsaa bl. a. ogsaa et stort bassæng med ø og lysthus — en likesaa karakteristisk barok havedekoration. «Det besynderlige i Naturen er, — skriver Wilse — at denne høitbeliggende Dam har ingen synlig Tilflod af Kildevæld, og Marken der ovenfor er flad»; og han knytter hertil en lang refleksion om det besynderlige i, at man i norske haver i almindelighet likesom i denne ikke lager vandkunster ved hjælp av det sterke vandtryk, «som vi her i Norge har af Naturen for intet, og dog saa lidet og sielden betiene os af». Mangelen paa springende og overhodet kunstnerisk utformet vand er et paafaldende træk i gammel norsk havekunst.

I ret vinkel med nederste parterreterrasse sees «en tredie Have ved bemeldte Gaard — — en liden Dyrehave eller Park, vel saa lang som den første Have. — — Ved hver Side af Indgangen eller den Ende, som vender mod den første Have, er et Fuglehuus, det ene til store, det andet til mindre Fugle, jeg saae der nogle Uhrhøns [= aarhøns], som dog ei formerede sig. Indgangens vide Aabning lod mig giennem Sprinkelverk af grov Staaltraad see langs ind i Menageriet eller Dyrehaven, som var omgiven med høie Planker og beplantet *en Quinconce* med alle Slags vilde Træer, hvorimellem jeg saa Harerne springe, større Dyr saae jeg da ikke; i den anden Ende var en

Dam».[1] Planen viser dyrehaven som et tæt og regelmæssig beplantet barokt bosket med en snorret midtgang og flere symmetrisk og retlinjet utformede bosketrum.

Hele dette merkelige anlæg er fuldstændig ødelagt i løpet av de senere aar. Det tør her være paa sin plads at citere, hvad «en grünerløkgut» 1916 skriver i sine erindringer fra 1880-aarene — se andet hefte av «St. Hallvard» s. 154—155: «Aa for en skam! Aa for en ødelæggelse! Det var den gamle, vakre Grüners Have jeg gik og saa og tænkte paa. Der laa den vansirt, skamfert, vandalisert og ødelagt, denne herlige have, som jo i sin tid var Grünerløkkens stolthet og pryd. Da jeg stod og saa paa al denne elendigheten, saa gjorde jeg mig nok skyldig i flere mindre velvillige uttalelser om Kristiania kommunestyrer tilbake i tiden — uttalelser som ikke tar sig pent ut paa prent. De store, herlige kastanjetrær var forsvundet. Ja, hvem av de gamle grünerløksgutter, der gik paa Møllergatens skole, kan vel glemme disse kastanjetrær? — — Den store, vakre vei ned til Grüners mølle og hans privatbolig var utskjæmt med et stygt gjærde tvers over veien. Vorherre maa vite til hvilken nytte. Privatboligen, som i vore dage var en pragt for sine omgivelser, laa der forfalden og styg.»

Quod erat demonstrandum.

[1] *J. Bernoulli*'s Sammlung kurzer Reisebeschreibungen, X (1783), s. 32. — *J. N. Wilse:* Reise-Iagttagelser, I, s. 241 flg. — Folkebladet 1889, s. 161.

Carl W. Schnitler.